

Meniň tanaýan Leninimiň hakyky keşbi

Category: Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 22 января, 2025

Meniň tanaýan Leninimiň hakyky keşbi MENIŇ TANAYAN LENINIMIŇ
HAKYKY KEŞBI

1917-nji ýylyň Oktýabr rewolýusiýasynyň 100 ýyllygyndan soň
"rewolýusiýa" sözi bilen birlikde Wladimir Iliç Ulýanow-

Leniniň (1870–1924) ady-uda ýygy-ýygýdan ýatlanmaga başlandy. Oktýabr rewolýusiýasy babatda taryhçylar iki topara bölündi. 1917-nji ýylyň oktýabr aýynda bolup geçen bu wakany kimler "öwrülişik", kimler bolsa "agdarylyşyk" diýip teswirleýär...

Wakanyň nähili atlandyrylyşynyň bize o diýen ähmiýeti-de ýok, bärde esasy zat bu öwrülişikmi ýada agdarylyşykdygyna seretmezden onuň arkasynda gizlenip ýatan hakykatlardyr.

Mälim bolşy ýaly bu ganly teraktyň ýolbaşçysy Lenindir. Ölen adam depin edilende "Şu adamy tanaýardyňyzmy?" diýip soralyýandyr. Lenin barada menden sorasalar, çaga ýüregim we ýaşlyk hyjuwym bilen "ýaman gowy tanaýan!" diýip jogap bererdim. Hernäme-de bolsa, ömrümiň tutuş ýigrimi alty ýylynda sowet rejiminde ýaşadym ahyryn.

Sowet zamanasynda kemala gelenler Lenini mekdep ýaşyna barmanka tanap başlaýardylar. Halal, ýadamazak zähmetkeş, uçursyz paýhasly diýen ýaly birgiden gowy we aýratyn artykmaç häsiýetleri özünde jemläň bu beýik ideal ynsan biziň gözümüzde kemçiliksiz ýolbaşçydy. Leniniň kemçilikleriniň bolup biläýjegini pikirlenmek, "kemçiliksizem bir adam bolarmy?" diýen soragy bermek ýatsak-tursak oýumyza-huşumyza gelmezdi. Mahlasy, Lenin hemmeler tarapyndan soragsyz-jogapsyz biragyzdan kabul edilen beýik şahsyýetdi.

Mekdeplerde Lenini öwüp arşa çykarýan goşgulary ýat tutardyk, Leniniň durmuşy bilen baglanyşykly hekaýalary okardyk, rowaýatlary diňlärdik. Gimnaziýada Leniniň eden işlerini, üstünliklerini (!) taryh kitaplaryndan okardyk. Ýokary okuw jaýlarynda bolsa Leniniň eserleriniň aglaba bölegini bilmesineň ekzamenlerden geçmek mümkin däldi. Sowet döwründe Leniniň ýok ýeri ýokdy. Edara-kärhanalarda, bilim ojaklarynda hökmany suratda Leniniň portreti bolaýmalydy. Käte Leniniň keşbi halylara çitilip, käte hudožnikleriň işleri bilen garşymyza çykardy. Meniň mugallym bolup işläň ýerimde-de Leniniň hala çitilen portreti bardy, aşagyna-da "1870-1970" diýip ýazylandy. Munuň Leniniň doglan ýylynyň 100 ýyllyk ýubileý toýy üçin edilendigi mälimdi. Diwarda asylgy duran bu hala her gün gözüm düşe-düşe halydaky seneler aňyma ömürlük siňipdi. Her şäherde, her köçäniň ugrunda, her obada, hatda her ýüzüňi öwren künjünde Leniniň heýkeli bardy. Şonuň üçin sowet döwründe ulalan çagalar Lenini gaty "gowy tanaýandyr"...

Mälim bolşy ýaly, 1917-nji ýylyň fewral we oktýabr rewolýusiýalary taryhy şertleriň emele gelmegi netijesinde

dörän syýasy wakalardyr. Rewolýusiýany başdan geçirmezden onuň halka näme getirjekdigini hiç kim bilenokdy. Oktýabr rewolýusiýasy rus däl halklar üçin umyt uçgunydy. Russiýada bolşewikler häkimiýet başyna gelenden soň halklar babatda Leniniň etjek pikirine garaşdylar. Bu boýunça pantürkizmiň atasy hasap edilýän Ýusup Akçura (1876–1935) bilen Lenin 1916-njy ýylda Şweýsariýanyň Sýurih şäherinde dört sagada çeken bir duşuşygam geçiripdi. Duşuşyga Eziz Meker (1877–1941) hem gatnaşypdyr we bu duşuşykda orta atylan meseleleri 1917-nji ýylyň 20-nji dekabrynda "Lenin bilen duşuşyk" ady bilen "Taswiri Efkâr" gazetinde çap etdiripdir. Halklaryň ykbalyny çözmek babatda Ýusup Akçura bilen Leniniň pikirleri çapraz düşüpdür. (Kerimullin 1996: 155). Patyşa Russiýasy döwründe Kazan tatarlaryna we beýleki rus däl kowumlara edilen zulumlar Idil-Ural sebitiniň progressiw adamlarynyň Leniniň tarapyna geçmegine sebäp bolupdyr. Şol sanda "deňlik" wadasy, "halklaryň öz ykbalyny özleriniň çözmeklerini üpjün etmek" sözleri tatar rewolýusioneri Mirseýit Soltangaliýew (1892–1940), başgyrt taryhçysy we belli döwlet işgäri Zeki Welidi Togan (1890–1970) ýaly tanymlaşahslaryň Lenin bilen güýç birikdirmegine getiripdir.

1991-nji ýylda SSSR-iň dargamagy netijesinde ýeke ýerde ne Leniniň suraty, ne-de heýkeli galdy. Suratlar ýyrtylyp, heýkeller döwüldi we zir-zibile oklandy.

Çärýek asyrlyk ömri sowet döwründe geçen biri hökmünde sowet geşmişine şu günüň gözi bilen seredenimde, hemme zadyň niçiksi derejede ýöntemdigine we ýalandygyna indi has gowy göz ýetirip, has gowy teswirläp bilýärim. Sowet döwründe bolýan zatlary bolşy ýaly kabul edýän ekenik, bize aýdylýanlara aýdylyşy ýaly düşüňän ekenik. Megerem, gözümize dakylan "at äýnekleri" daş-töweregimizi görmezligimiz üçinmiş... Oktýabr rewolýusiýasynyň rus däl halklara berenlerini we alanlaryny terezä goýanymyzda, alanlarynyň getirenlerinden has-has köpdüğini görýäris.

Eýsem, Lenin biziň tanaýşymyz ýaly kemçiliksiz ynsanmydy? 1991-nji ýylyň güýzünde SSSR-iň dargamagyndan soň arhiwleriň belli bir böleginiň açylmagy netijesinde sowetleriň rehimşepagatsyz hakyky keşbi ähli detallary bilen orta çykdy. Arhiw maglumatlaryna seretseň, Leniniň adynyň "terrorizm" sözi bilen bire-bir gabat gelýändigini görmek mümkin. Leniniň her dürli ukazlar çykaryp halklaryň depesinde terrorizmiň ýelini

öwüsdirendigi äşgär edilen hakykat. Bolşewikler häkimiýete gelen badyna "Sowetler ýurdunda hiç hili jelep bolmaly däl!" bahanasy bilen müňlerçe aýal-gyzy ölüme sürendigi terrorizmden başga zat däl bolsa gerek. Leniniň hut öz beren ýazmaça görkezmelerinde "Gazaply we rehimsiz boluň", "Terrorizmiň üstün çykmagyny we giň gerim almagyny üpjün etmelidiris!", "Gizlin ýagdaýda terrorçylylykly hadysalary taýýarlaň! Bu biziň üçin juda möhüm we gerekli zatdyr" diýen ýaly jümleler bar.

Leniniň 1918-nji ýylyň 11-nji awgustynda Penzadaky komministlere ýazan ýüzlenme hatynda şeýle setirler bar:

"• Baş sebitdäki daýhanlaryň gozgalaňyndan peýdalanylýp, kulaklary[1] ýok etmeli. Bu rewolýusiýanyň hökmany şertidir. Häzir bir kulaklary syryp-süpürüp aýyrmagy esasy etmeli işimiz diýip hasaplaýarys. Goý, bu başgalara sapak bolsun!

• Kulaklardan, baýlardan we gan sorujylardan azyndan 100 adam dardan asylymaly. Olar halkyň göz alnynda asylymaly, goý, görsünler!

• Asylanlaryň atlary gazetde çap edilmeli!

• Asylanlaryň ýeke zady goýulman alynmaly!

• Düýnki telegramma esasynda zamuna alyň!

• Şeýle bir çäreler geçiriň welin, ýüz çakrym uzaklykdaly halk gorkudan ýaña saňnyldasyn, ödi ýarylsyn we bar sesi bilen bagyrsyn: gan sorujy kulaklaryň öldürilýär we ýene-de öldürmäge dowam etmeli.

• Görkezilen işleriň nähili ýetirilişini telegramma arkaly mälim ediň.

• Dogumly, eli gaty adamlary tapalyň!"[3] (Gyýlejew 1997: 43–44).

Leniniň Penza ugradan hatlary munuň bilenem çäklenmeýär, ol telegramma arkaly "Gowşaymaň!", "Mylakatlylyk – jenaýatdyr!", "Hiç kime rehimiňiz inmesin!" diýen ýaly görkezmeler beripdir. Leniniň rehim-şepagatsyzlygy bärei-bärde bolmandyr: hatda ol 1918-nji ýylyň 3-nji iýunynda iňlis ýa-da osmanly goşunlarynyň Bakuny eýelemek howpy abanan ýagdaýynda, şäheri tutuşlygyna otlamagy buýrupdyr.

Leniniň zalymlygy halklaryň progressiw gatlaklarynyndanam sowa geçmändir. Ol akylly-başly adamlary ýurtdan çykaryp kowupdyr. Lenin 1922-nji ýylyň 19-njy maýynda "Hemmesini uçdantutma seljerip, professorlaryň, ýazyjy-şahyrlaryň geçen durmuş we zähmet karýerasy baradaky maglumatlar toplanandan soň, üns

merkezinə düşenleri ýurtdan kowmak ýaly kararlar kabul edilmeli" diýipdir.

Ol bu mesele boýunça 1922-nji ýylyň 17-nji iýulynda Staline ýazan hatynda şeýle diýýär:

"Hiç hili rehim etmän ýurtdan kowmaly! Ýekesini goýman Russiýadan kowmaly! Ýüzläp-ýüzläp tussag etmeli we sebäbini düşündirmän: "Gaçyň, jenaplar, gaçyň! Biz Russiýany uzak möhletleýin sizden arassalaýarys!" diýmeli!".

(Gyýlejew 1997: 45).

Netijede iki ýarym million progressiw (!) adamlar dogduk depesini terk etmäge mejbur boldy. Hususanam 1921–1922-nji ýyllarda Idil-Ural sebitinde bolan guraklyk netijesinde ambarlaryň däneden doly bolandygyna garamazdan halka ýalandan-çyndan kömek edilmändir. Ilatynyň aglaba bölegi türki taýpalardan bolan bu sebitde halkyň açlykdan tükgermegine hökümetiň diňe tomaşa edip oňmagy hut Leniniň görkezmesi bilen bolan zatdyr. 1921–1922-nji ýyllarda Tatarystanda açlykdan gyrylanlaryň resmi hasaby 123.111-e ýetýär.

Meşhur tatar ýazyjysy Aýaz Gyýlejew (1928–2002) Leniniň ganly teraktlary barada şeýle ýazypdy:

"Taryhyň biziň döwrümüzdeki ganly sahypalarynyň ilkinji jümlerini gönüden-göni hut Leniniň özi ýazdy we ol görkezen ýolundan azaşman öňe gitmäge çagyrdy" (Gyýlejew 1997: 45).

Sowet režiminiň maksady deňlik we halklarynyň azatlygyny getirmek däldi. Sowet diktaturasy rus dilinde gepleýän "bir ülňüdeki sowet adamsyny" döretmek arkaly ruslaşdyrmak syýasatyny öňe süren diýdimzor düzgündir. Leniniň amala aşyran ganly teraktlary-da, ölüm jezalary-da SSSR-iň ýaşamagyny üpjün edip bilmedi. Diýmek, gorkuda saklamak, sürgün etmek, öldürmek bilen režimi goramak mümkin däl eken. Taryhda bolup geçenler muny açykdan-açyk subut etdi.

Çagalyk ýyllarymda haýran bolan, okuwçykam oňa mynasyp bolmaga çalyşan, talypkam onuň okan okuw jaýynda bilim almagyň buýsanjyny beren Leniniň hakyky keşbini görmek, her görýän zadymyzyň görnüşi ýaly däldiginiň aýdyň subutnamasydyr. Rehim-şepagatdan mahrum, doňýürek, zalym adamy halka kemçiliksiz adam edip görkezmek hem sowetlerden miras galan nysaklaryň biri bolsa gerek...

Roza KURBAN.

• **Giňişleýin öwrenmek üçin edebiýatlar:**

- 1). Aýaz Gyýlejew "Hany, doga-dileg edeliň!" ("Yegez, Ber Doğa!") Kazan-1997;
- 2). Ebrar Kerimullin "Ýazgyt, ýazgyt..." ("Yazmış, Yazmış..."), Kazan-1996;
- 3). Roza Kurban "Biz Idilden, Uraldan...", Stambul-2014.

• **Bellikler:**

[1] Kulak – "kulak" sözi "gurply rus daýhany" diýmegi aňladýar.

[2] Çakrym – 1,06 kilometre deň bolan aralyk ölçegi.

[3] Makaladaky ähli terjimeler (rus dilinden) özüm tarapyndan edildi (awtoryň belligi).

[4] 1921–1922 yyllarda Idil-Ural sebitlerinde bolup geçen açlyk hakynda giňişleýin maglumat üçin Roza Kurbanyň "Biz Idilden, Uraldan..." atly işine serediň. 2014, s: 319–328.

www.altayly.net saýtyndan alyndy.

Terjime eden: Has TÜRKMEN. Taryhy makalalar